

DE NAVO-DISCUSSIE BINNEN DE PARTIJ VAN DE ARBEID 1949-1981

wim visser

Wim Visser is in 1980 afgestudeerd met als hoofdvak Eigentijdse Geschiedenis. Hij is nu werkzaam als free-lance journalist. Onderstaand artikel is een beknopte versie van een artikel in Intermediair van 9 februari 1981.

inleiding

Al zolang de Noord Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) bestaat, discuteert de Partij van de Arbeid (PvdA) over de functie van de NAVO inzake vrede en veiligheid en, daarmee verband houdend, over het Nederlandse lidmaatschap van deze organisatie.

In de loop van de jaren zijn de twijfels over de NAVO als instrument voor vrede en veiligheid steeds sterker geworden in de PvdA. Door de grote aandacht die hieraan de laatste tijd is besteed, kan gemakkelijk de indruk zijn ontstaan dat de PvdA de vredes- en veiligheidsproblematiek voor het eerst in haar geschiedenis tot politiek breekpunt heeft gemaakt. Niets is minder waar. De onenigheid hierover, met name met betrekking tot de NAVO, is diepgeworteld in het partijpolitieke verleden van de PvdA.

acceptatie van de NAVO

In 1949, het jaar waarin de NAVO werd opgericht, stemde het tweede PvdA-congres nog zonder enige vorm van discussie in met het Nederlandse lidmaatschap van deze organisatie. Dit zou een paar jaar daarvoor ondenkbaar zijn geweest. Toen wees de PvdA het idee van een westelijk blok nadrukkelijk van de hand. Een meerderheid in de partij had al haar hoop gevestigd op de totstandkoming van een internationale samenwerking. Daarbij zou een democratisch-socialistisch West-Europa als derde macht een brug moeten vormen tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie. Maar deze illusie werd al

vrij snel, in de loop van 1947-'48, wreed verstoord. Een drietal gebeurtenissen hebben daar in belangrijke mate toe bijgedragen: De weigering van de Sovjet-Unie om deel te nemen aan het Marshall-plan (juli 1947); het mislukken van de viermogendhedenconferentie in Londen over Duitsland (december 1947); en de Sovjet-ingreep in Tjecho-Slowakije (februari 1948). Deze gebeurtenissen veroorzaakten een radicale ommekeer in de beoordeling van de Russische politiek. Dit had uiteraard zijn weerslag op de ideeën over een politiek van "de derde weg".

Over de noodzaak van samenwerking met de Verenigde Staten, tegen de Russische agressie, bestond bij een grote meerderheid van de PvdA al snel geen enkele twijfel meer. Het besef dat Europa zowel economisch als militair van de Verenigde Staten afhankelijk was, werd ook steeds sterker. De aanvaarding van het Nederlandse NAVO-lidmaatschap in 1949 door het PvdA-congres hoeft dan ook geen verbazing te wekken. Van der Goes van Naters, die de NAVO-resolutie op dit congres inleidde, noemde het NAVO-verdrag zelfs "het meest afdoende en misschien laatste middel om een Derde Wereldoorlog te voorkomen en de westerse culturele waarden te beschermen en te bevorderen".

Na het uitbreken van de oorlog in Korea (juni 1950) werd de meerderheid in de PvdA gesterkt in haar opvatting dat het communisme expansief was en werd het belang van het bestaan van de NAVO nog eens duidelijk onderstreept.

De Koude Oorlog kan uiteraard

niet worden losgezien van de eenzijdige visie die een meerderheid binnen de PvdA er op nahield. Het Nederlandse NAVO-lidmaatschap was in de jaren vijftig een gegeven. Het stond daarom ook niet ter discussie. Dat wil zeggen, niet bij de overgrote meerderheid. Wel was er een kleine groep die met een heel andere benadering van het Oost-West-conflict kwam: zij benadrukte het idee dat ook de Sovjet-Unie zich bedreigd voelde en dat een bewapeningspolitiek alleen maar weer nieuwe spanningen zou oproepen en de kloof tussen Oost en West verder zou vergroten. De kritiek van deze "bezwaarden" werd door een meerderheid in de PvdA nauwelijks serieus genomen. Hun invloed was dienovereenkomstig: zij kregen binnen de partij slechts de ruimte om zich te uiten, maar hun standpunten leken voor het partijbestuur te onbelangrijk om van gedachten te wisselen. Illustratief voor de onvrede bij deze bezwaarde minderheid was de oprichting in 1954 van het Sociaal-Democratisch Centrum binnen de PvdA. Zij liet zich leiden door pacifistische principes. Op grond hiervan bepleitte het S.D.C. in maart 1959 zelfs het uittreden van Nederland uit de NAVO. Tijdens het zevende partijcongres in 1959 werd een kritische resolutie, gericht tegen het S.D.C. aangenomen met slechts zes stemmen tegen. Met dezelfde stemverhouding werd het nieuwe beginselprogramma aanvaard. De PvdA maakte hiermee duidelijk hoe de overgrote meerderheid in de partij over vrede en veiligheid dacht. Artikel 48 van dit beginselprogramma luidde: "In het atoomtijdperk dient het socialistische streven meer dan ooit wezenlijk gericht te zijn en te blijven op een werkelijke vrede en ontwapening (...). Vrede en ontwapening zijn evenwel onbereikbaar, zolang de totalitaire machten streven naar wereldoverheersing en vrijheid en menselijke waarden bedreigen. Onder deze omstandigheden dient ons land een doelmatige en een verantwoorde bijdrage te leveren tot de politieke, economische en militaire verdediging der democratieën en met name ook tot versterking van het westerse bondgenootschap". Het congres nam, geheel in overeenstemming

met dit artikel, een resolutie aan waarin gesproken werd over de "vitale betekenis van de NAVO voor ons land". In 1963 besloot het negende PvdA-congres haar uitspraak uit 1959 iets af te zwakken. Het Nederlandse NAVO-lidmaatschap werd niet meer "van vitale betekenis", maar "onvermijdelijk" genoemd.

In de eerste helft van de jaren zestig was er sprake van een toenemende kritiek op de NAVO-bondgenoten Frankrijk en Portugal die NAVO-wapens zouden gebruiken tegen bevrijdingsbewegingen in hun Afrikaanse koloniën. Maar het Nederlandse lidmaatschap van de NAVO zelf stond nog steeds niet ter discussie, al was de kritiek op de NAVO zeker groeiende.

nieuw-links

Pas in oktober 1966, toen Nieuw-Links zich als oppositionele stroming binnen de PvdA aandeed met haar geruchtmakende brochure "Tien over Rood", kwam het Nederlandse NAVO-lidmaatschap serieus aan kritiek bloot te staan. Er werd door Nieuw-Links onomwonden gesteld, dat Spanje nooit lid van de NAVO zou mogen worden en dat Portugal het niet langer zou mogen zijn vanwege haar anti-democratische regeringsvorm. Zou Portugal (na de kolonelscoupe van 1967 kwam Griekenland daarbij) als NAVO-lidstaat in 1969 niet gedemocratiseerd zijn, dan diende Nederland de NAVO nog in datzelfde jaar te verlaten. Nieuw-Links verwees daarbij naar artikel 13 van het Noordatlantisch Verdrag, waarin stond dat iedere NAVO-lidstaat in 1969 (twintig jaar na de oprichting) het recht had zich uit de Alliantie terug te trekken. Niettemin geloofde Nieuw-Links principieel in het nut van de NAVO. In "Tien over Rood" werd de NAVO zelfs een van de belangrijkste middelen genoemd waarmee Nederland haar invloed kan doen gelden bij de oplossing van geschillen die de wereld permanent bedreigen. Ze vond alleen dat Nederland van die mogelijkheid veel te weinig gebruik maakte.

De scherpe kritiek van Nieuw-Links op de NAVO was voor het partijbestuur mede aanleiding in 1967 een commissie

te benoemen, die de opdracht kreeg een studie te maken van de ontwikkeling van de Oost-West verhouding en de functie van de NAVO daarbij. Het rapport "Een politiek voor vrede" dat uit dit onderzoek voortvloeide, stond tijdens het elfde PvdA-congres in november 1967 ter discussie. Het partijbestuur nam het standpunt van de meerderheid van de samenstellers van het rapport over en legde dit in een resolutie aan het congres voor. De essentie van deze resolutie was dat de NAVO niet kon worden gemist bij het behoud van vrede en veiligheid, maar dat Nederland wel het initiatief diende te nemen tot bevordering van op ontspanning gerichte maatregelen in de NAVO. Max van der Stoep die deze resolutie verdedigde wees op de mogelijke consequenties van het uiteenvallen van de NAVO, waartoe uittreding van Nederland een aanzet zou kunnen zijn. Hij benadrukte het gevaar van een Amerikaans-Duits bondgenootschap, een zelfstandige West-Duitse atoombewapening en een Europese kernmacht. Vice-voorzitter van de PvdA Huub Franssen (een van de samenstellers van de minderheidsnota van het eerder genoemde rapport) ging hier met een vlammend betoog tegenin. Hij stelde dat, militair gesproken, het nut en de noodzaak van de NAVO niet aantoonbaar waren en dat de NAVO bovendien grote sommen geld opslokte die veel beter besteed zouden kunnen worden, zoals voor hulp aan Derde-Wereldlanden. Het mocht niet baten. Het congres schaarde zich in grote meerderheid achter de resolutie van het partijbestuur.

Tijdens het congres van maart 1969 stond het Nederlandse NAVO-lidmaatschap opnieuw ter discussie. Nieuw-links had zich, zoals reeds opgemerkt, sterk gemaakt voor het uittreden van Nederland als Portugal en Griekenland niet gedemocratiseerd zouden zijn en uit de NAVO gewipt als gevolg daarvan. Maar het congres bleek (nog) niet rijp voor deze radicale stap. Met 1982 stemmen tegen en 589 voor (ongeveer dezelfde verhouding als in 1967) werd een motie verworpen, die het uittreden van Nederland uit de NAVO bepleitte.

toenemende kritiek op amerika

Van grote invloed op de NAVO-discussie binnen de PvdA is de beoordeling van de Amerikaanse buitenlandse politiek geweest, waarbij de rol van de Verenigde Staten in Vietnam een sleutelfunctie heeft vervuld. Men dient daarbij te bedenken dat de PvdA zich, tot halverwege de jaren zestig, altijd sterk pro-Amerikaans en anti-communistisch had opgesteld. De PvdA steunde dan ook bijna als vanzelfsprekend de Amerikaanse Vietnampolitiek. (Zoals trouwens alle Nederlandse politieke partijen dat deden, uitgezonderd de CPN en de PSP). De Amerikanen golden tenslotte nog altijd als onze bevrijders, een beeld dat halverwege de jaren zestig nog niet vertroebeld was. Maar onder grote druk van de publieke opinie werd de oppositie tegen de Amerikaanse Vietnampolitiek steeds sterker. Ook de PvdA werd hierdoor beïnvloed. De bombardementen op Cambodja door Amerika in het voorjaar van 1970, vormden voor de PvdA ten slotte de directe aanleiding de Zuid-Oost-Azië politiek van de Verenigde Staten te veroordelen. Zo evolueerde het standpunt van de PvdA in vijf jaar tijd van identificatie met, tot veroordeling van Amerika. En wat in dit verband veel belangrijker is, deze kritiek heeft zich doorgezet en nam toe naarmate de oorlog in Zuid-Oost-Azië voortduurde. Dit gegeven is niet onbelangrijk voor een beter begrip van de ontwikkeling van de NAVO-discussie binnen de PvdA: "Denk de Amerikaanse politiek weg en het Nederlandse socialisme zou er anders uitzien, want in de afgelopen jaren heeft de PvdA zijn huidige politieke inhoud voor een zeer groot deel gekregen door afkeer van Amerika en van datgene waarvoor Amerika in het algemeen gehouden wordt: kapitalisme, prestatie- en consumptiemaatschappij", aldus politiek commentator J. Vis.

De onenigheid over de Vietnamese kwestie vormt echter niet de enige verklaring voor de groeiende weerstand in de PvdA ten aanzien van de Verenigde Staten. Zo werd er bij-

voorbeeld ten tijde van de oorlog in Vietnam regelmatig herinnerd aan de militaire operaties in Guatemala (1954), Cuba (1961) en de Dominicaanse Republiek (1965). En dan waren er natuurlijk nog de Amerikaanse wapenleveranties aan NAVO-bondgenoot Portugal (die deze wapens gebruikte in de strijd tegen de bevrijdingsbewegingen van Angola en Mozambique) die felle kritiek ontlokten. Toen in het begin van de jaren zeventig bovendien het Watergate-schandaal in de publiciteit werd gebracht en niet lang daarna onthullingen werden gedaan over de praktijken van de CIA en Amerikaanse multinationale ondernemingen in het buitenland (ITT in Chili en later de Lockheedomkoopshandelen in Japan, Italië en ook in Nederland) werd die kritiek allen nog maar sterker en ging men zich afvragen of men hier te maken had met incidenten of dat er sprake was van een structureel Amerikaans buitenlands beleid.

Men kan zich in dit kader natuurlijk afvragen in hoeverre de critici van de Verenigde Staten zich bewust zijn geweest van de dieper liggende achtergrond van hun houding. Wat hen ongetwijfeld meer bezighield waren de vragen: Welke rol kan Nederland spelen in de internationale politiek, gelet op de gewijzigde politieke en economische omstandigheden (Club van Rome) en, welke weg moet de PvdA kiezen ten aanzien van de NAVO, de Oost-West problematiek, het nucleaire vraagstuk en de verhouding Noord-Zuid? Het was daarbij ontegenzeggelijk een feit, dat de visie van de PvdA op vele punten botste met die van de Verenigde Staten, de belangrijkste NAVO-bondgenoot.

de congressen van februari 1971 en oktober 1972

In het begin van de jaren zeventig was er sprake van een zichtbare vooruitgang in het ontspanningsproces. Hierbij moet gedacht worden aan Willy Brandt's "Oostpolitiek"; de op gang zijnde en komende wapenbeheersingsbesprekingen in het kader van SALT (1969) en MBFR (1973); en de voorbereidende besprekingen voor de Europese Veiligheidsconferentie (CEVS) te Helsinki (1973). Mede dankzij deze voortschrijdende ontspanning kwam het voort-

bestaan van de NAVO, en met name het Nederlandse lidmaatschap, in de PvdA in toenemende mate ter discussie te staan.

Op de PvdA-congressen van februari 1971 en oktober 1972 was het NAVO-lidmaatschap van Griekenland en Portugal nog altijd een dankbaar onderwerp van kritiek voor de principiële NAVO-tegenstanders, maar ook voor de vele twijfelaars in de partij. Niettemin sprak het februari-congres van 1971 zich met een "onverwacht grote meerderheid" uit voor continuering van het Nederlandse NAVO-lidmaatschap.

Het door de plotselinge val van het kabinet Biesheuvel haastig georganiseerde verkiezingscongres van oktober 1972, zou een bewogen congres worden, dat op enkele essentiële punten een ommekeer in de NAVO-discussie binnen de PvdA betekende. Daarvoor waren de volgende congresbeslissingen, die ondanks sterke druk van de partijtop tot stand kwamen (tijdens de eerste congresdag), verantwoordelijk: Nederland zou in 1976 de NAVO dienen te verlaten, als aan de volgende voorwaarden niet zou zijn voldaan: alle kernwapens moesten van Nederlandse bodem worden verwijderd (! WV); de NAVO moest verklaren niet als eerste kernwapens te gebruiken; de NAVO moest gedemocratiseerd zijn en dictatoriale regimes worden uitgestoten. Het "voorwaardelijk" dat het congres uitsprak ten aanzien van het Nederlandse NAVO-lidmaatschap (6600-4200), betekende een primeur in de PvdA. Een ander belangrijk aspect van dit congres was, dat het veiligheidsvraagstuk voor het eerst sinds jaren weer centraal werd gesteld. Ook dit moet (naast het voorwaardelijk stellen van het NAVO-lidmaatschap) als een keerpunt in de NAVO-discussie worden beschouwd.

Deze accentverschuiving laat zich goed verklaren vanuit het feit dat, nu er duidelijk sprake was van een toenemende ontspanning tussen Oost en West, de bewapeningswedloop ongehinderd doorging, alsof nog nooit iemand van ontspanning gehoord had. Door aan het NAVO-lidmaatschap bepaalde voorwaarden te verbinden had het congres de kans voor de PvdA op het dragen van regeringsverantwoordelijkheid vrijwel tot nul gereduceerd. De par-

tijtop wist niet hoe ze het had. D'66, met wie de PvdA (samen met de PPR) een gemeenschappelijk regeringsprogramma wilde samenstellen, zou een NAVO-paragraaf in deze vorm niet accepteren, dat was duidelijk. PvdA-leider Den Uyl overwoog zelfs al zijn partijfuncties neer te leggen (ook toen!) als het congres bij zijn besluit zou blijven. Zover zou het niet komen. Onder grote druk van D'66 en het PvdA-partijbestuur stemde het congres de tweede congresdag (nadat de stemmen tweemaal gestaakt hadden) in met een afzwakking van de NAVO-paragraaf in het regeerakkoord (5700-5200). Wat overbleef van de eerder genoemde voorwaarden waren passages waarin de eisen tot wensen waren gemaakt. Maar dit alles neemt niet weg dat het PvdA-congres in een principeuitspraak te kennen had gegeven grote twijfels te hebben ten aanzien van de NAVO, met name met betrekking tot het veiligheidsaspect. De mogelijkheid tot de totstandkoming van een kabinet Den Uyl was door de houding van het congres echter open gebleven. En het zou er nog van komen ook.

het voorwaardenbeleid

Op het congres van februari 1971 was al gebleken dat er in de partij sterke behoefte bestond aan een fundamentele discussie over de hele problematiek van vrede en veiligheid, waaraan elke geïnteresseerde in de partij zou moeten kunnen deelnemen. Na het oktobercongres van 1972 was er reden temeer om aan een discussienota te werken die hiervoor als uitgangspunt moest dienen. Vervolgens zou dan op een speciaal aan dit onderwerp gewijd congres over de uitkomst van deze discussie gesproken moeten worden. Aldus geschiedde.

Ook dit speciale congres over vrede en veiligheid, dat gehouden werd in april 1975, zou er een van tegenstellingen zijn. Het stond voor een belangrijk deel in het teken van de toenemende kernbewapening. Het congres stelde voortzetting van het Nederlandse NAVO-lidmaatschap afhankelijk van de verwezenlijking van een aantal concrete voorwaarden met betrekking tot het veiligheidsbeleid, die binnen een termijn van drie jaar moesten zijn vervuld.

De belangrijkste daarvan waren: de NAVO moet voor 1978 besluiten een belangrijke uitdunning van de tactische atoomwapens in Europa aan de orde te stellen in het MBFR-overleg. Zo niet, dan zou Nederland de tactische kernwapens op korte termijn van haar grondgebied moeten verwijderen; Nederland mag op geen enkele wijze (ook niet door vervanging) meewerken aan de uitbreiding van het nucleaire potentieel van de Alliantie, noch aan de invoering van offensieve wapensystemen (denk aan de kruisraket, WV); de Nederlandse krijgsmachtonderdelen mogen geen atoomtaak meer vervullen (!); de NAVO moet verklaren niet als eerste kernwapens te zullen gebruiken. Het PvdA-congres had met deze uitspraken definitief de lijn van gelijktijdige, evenwichtige ontwapening (in overleg met het Oostblok) verlaten.

Deze congresuitspraken van de PvdA waren de radicaalste, die ooit door een sociaal-democratische partij in Europa werden gedaan. Ze betekenden daarnaast een duidelijke nederlaag voor het PvdA-partijbestuur, dat zich had uitgesproken voor een "kritisch NAVO-lidmaatschap" en tegen het formuleren van voorwaarden. Den Uyl had aan de vooravond van het congres nog zo gewaarschuwd: "Men kan niet tegelijk werken aan een doelgericht functioneren van een samenwerkingsorganisatie en tegelijkertijd met het bedankbriefje waperen. Een op termijnstelling van het lidmaatschap van de NAVO is logisch tegenstrijdig en kan alleen een belemmering betekenen om de NAVO, meer dan tot dusver, dienstbaar te maken aan internationale ontspanning." Maar het PvdA-congres wenste het risico van vrijblijvendheid, dat het niet noemen van concrete voorwaarden met een termijn met zich meebracht, niet te nemen.

Al in januari 1977, op het verkiezingscongres, werd het veiligheidsbeleid van de NAVO (en van het kabinet Den Uyl) geëvalueerd. Ook het CDA wilde uiteraard weten waar ze met de PvdA aan toe was met betrekking tot de NAVO, alvorens opnieuw een regeringscoalitie met de socialisten aan te gaan. Een niet onbelangrijk gegeven voor de PvdA, niet voor het eerst en niet voor het laatst! Het PvdA-congres besloot, alweer tegen de uitdrukkelijke wens van

het partijbestuur in, dat de gehele resolutie uit 1975 (dus met voorwaarden en al) deel moest gaan uitmaken van het nieuwe verkiezingsprogramma "Voorwaarts". Weliswaar is zo'n programma niet bindend bij het samenstellen van een regeringsprogramma, maar met het oog op de kabinetsoorming, die voor de deur stond, werd het er voor de partijtop allemaal niet gemakkelijker op gemaakt. Toch stond er, opvallend genoeg, in het regeerakkoord dat in september 1977 tussen de PvdA, het CDA en D'66 tot stand kwam geen onvertogen woord over de NAVO. Ook over de Nederlandse atoombalans en de opslag van kernwapens in ons land werd hierin niet gesproken. Dat zou het komende PvdA-congres te denken moeten geven.

Toch zou het tweede kabinet Den Uyl er, ondanks een formidabele verkiezingswinst van tien zetels, niet komen. Maar daar had onenigheid over het te voeren veiligheidsbeleid niets mee te maken, want daarover leken de drie partijen het aardig eens.

het congres van april 1979

Op het aprilcongres van 1979 moest de PvdA, aan de hand van de congresresolutie van 1975, opnieuw haar standpunt bepalen ten aanzien van de veiligheidsproblematiek en de rol van de NAVO daarin. Daarnaast moesten aanbevelingen worden gedaan ten aanzien van het in de toekomst te voeren veiligheidsbeleid. De kernvraag op dit congres was of de NAVO "een wezenlijke bijdrage aan de ontspanning" had geleverd. Zou dit niet het geval zijn, dan diende Nederland de NAVO te verlaten. Van de dertien voorwaarden die het PvdA-congres in de resolutie van 1975 had opgesomd om deze zogenoemde "wezenlijke bijdrage" te kunnen toetsen, waren er zegge en schrijven twee vervuld. Er leek maar één conclusie mogelijk: de NAVO verlaten. Maar dat ging de meerderheid van het congres toch net iets te ver. Deze inconsequentie betekende wel een falikante mislukking van de voorwaardenstrategie, daarover was bijna iedereen het eens. Niettemin besloot het congres toch voor een voortzetting van het "voorwaardelijke kritische NAVO-lidmaatschap", zij het met een duidelijk

andere invalshoek. Het accent werd verlegd naar het zelfstandig door Nederland te voeren veiligheidsbeleid. Tegelijkertijd moest Nederland kiezen voor een hardere opstelling in de NAVO en hier een fundamentele discussie voeren over de risico's van het huidige veiligheidsstelsel, met name door te pleiten voor terugdringing van de rol van de kernwapens. Om te laten zien dat het menens was, zou Nederland alle nucleaire taken moeten afstoten (zonder dit te compenseren in de conventionele sfeer) en het Nederlandse grondgebied kernwapenvrij moeten maken. Het PvdA-congres ondersteunde hiermee de IKV-actie "help de kernwapens de wereld uit, om te beginnen uit Nederland". Bij de invoering van de neutronenbom diende Nederland onmiddellijk de NAVO te verlaten, onvoorwaardelijk.

PvdA-leider Den Uyl distantieerde zich in zijn slottoespraak nadrukkelijk van de harde congresuitspraken. Toen al verklaarde hij dat bij hem persoonlijk spanningen ontstonden, omdat de eenzijdigheid van sommige congresuitspraken niet strookten met zijn opvattingen over de meest doeltreffende politiek om de rol van de kernwapens terug te dringen en uiteindelijk af te schaffen. Den Uyl waarschuwde zijn partijgenoten er bovendien voor, dat de geloofwaardigheid van de PvdA op het gebied van vrede en veiligheid in het geding was. Wat dat betreft kan gesteld worden dat het dreigement van Den Uyl, zich niet als lijsttrekker van de PvdA beschikbaar te stellen bij de komende verkiezingen als het partijcongres het IKV-standpunt had overgenomen, niet helemaal onverwacht kwam.

Na afloop van het congres van april 1979 kon Den Uyl nog wijzen op de eigen verantwoordelijkheid van de fractie die zich gebonden voelde aan "Voorwaarts", het toen geldende programma en niet aan tussentijdse congresuitspraken. Maar dat gold niet voor het afgelopen congres. Dat was een verkiezingscongres, waar een nieuw verkiezingsprogramma ("Weerwerk") moest worden vastgesteld, op basis waarvan de PvdA Tweede Kamerfractie gekozen zal worden. Dat wil zeggen dat zij dit in principe ook zal moeten uitvoeren en dat ze door het congres, als hoogste partijorgaan, ter verantwoording kan worden geroepen.

Niettemin stond het PvdA-congres in februari voor een geweldig dilemma. In de discussie over vrede en veiligheid ging het op het congres namelijk niet alleen over kernwapens, maar evenzeer om de verkiezingen van mei 1981 en de daarop volgende kabinetsformatie. Als het afgelopen congres vóór het IKV-standpunt zou hebben gekozen, zou de PvdA niet alleen Den Uyl als lijsttrekker verloren hebben, maar waarschijnlijk ook, als gevolg daarvan, een deel van haar electorale aanhang. Bovendien zou de kans op het dragen van regeringsverantwoordelijkheid minimaal geweest zijn. De principes van de atoompacifisten in de PvdA zijn op het afgelopen partijcongres dan ook danig op de proef gesteld. Als zij hun poot stijf hadden gehouden zou een bestuurlijke crisis bijna onvermijdelijk geweest zijn. (Het PvdA-bestuur had zich immers achter Den Uyl geschaard...). Zelfs een eventuele partijafsplitsing zou in dit geval niet denkbeeldig zijn geweest en op internationaal niveau zou het isolement in de Socialistische Internationale alleen nog maar groter geworden zijn.

Al deze, voornamelijk binnenlandspolitieke overwegingen, hebben in de NAVO-discussie binnen de PvdA ook altijd een zéér belangrijke rol gespeeld als het ging om de vraag of Nederland al dan niet uit de NAVO moest treden. Het is een dilemma dat de PvdA blijft achtervolgen.

Eén ding moet voor alle duidelijkheid nog eens gesteld worden: Binnen de PvdA is iedereen het erover eens dat in het kader van vrede en veiligheid de terugdringing van de rol van de kernwapens de hoogst prioriteit heeft. Het gaat daarbij alleen om de vraag: Wat is hiertoe de beste strategie? De PvdA heeft zich op haar februaricongres, zij het onder grote druk van de partijtop, uitgesproken voor de lijn-Den Uyl. Dat wil zeggen: voorlopig vasthouden aan één of twee kerntaken voor Nederland. Dit om in de NAVO geloofwaardig te blijven en stelling te kunnen nemen tegen de modernisering van de kernwapens in West-Europa die op stapel staat. Bovendien wil de PvdA niet opnieuw in de oppositiebanken terechtkomen.

vervolg p. 32

- van de Limburgse kwestie p. 39.
88. Aldus een liberale militaire auteur: W.J. Knoop, 'Maastricht in 1748', de Gids, 2e serie, XI(1859) I, 378.
89. G.W. Vreede, Neêrlands vroegere alliantien. Eene voorlezing (Utrecht, 1856) p. 43; G. Groen van Prinsterer, Parlementaire studiën en schetsen (2 dln., 's-Gravenhage, 1865-1866) II, 117-118.
90. J.R. Thorbecke, 'Narede', in diens Parlementaire redevoeringen, 1840-1866 (6 dln., Deventer, 1856-1870) VI, xii-xvii; voorts Tamse, Nederland en België in Europa, pp. 83-84.
91. Gecit. in Asser, Bestuur der buitenlandse betrekkingen, p. 120.
92. Gecit. in H.L. Asser, De buitenlandse betrekkingen van Nederland 1860-1889. Schets eener parlementaire geschiedenis (Haarlem, 1889) p. 6.
93. T.M.C. Asser, 'De kluisters van Rhenus', de Gids, 2e serie XIII (1861) I, 322.
94. Maar Majesteit! Koning Willem III en zijn tijd. De geheime dagboeken van minister A.W.P. Weitzel, P. van 't Veer ed., (Amsterdam 1968) p. 29.
95. Handelingen Staten-Generaal, 1862-1863, Tweede Kamer, 791.
96. Vreede, Neêrlands vroegere alliantien, pp. 5, 6, 7, 41, 43.
97. Troonredes, openingsredes, inhuldigingsredes 1814-1963, E. van Raalte ed., ('s-Gravenhage, 1964) p. 135.
98. J.I. van Doorninck, De staatkunde der Nederlandsche republiek van 1697 tot 1795 in betrekking tot het evenwigt van Europa (Utrecht, diss., 1866) pp. 214-217, 214².

Illustraties:

- p. 16. Spotprent op de conferentie van Londen (1830), waarop de grote mogendheden zijn afgebeeld als dieren.
- p. 24. Vuurwerk ter gelegenheid van de afkoop van de Scheldetol (1869).